

Iva
Radmila
Janković

Otvorena mreža interpretacije

SONJA BRISKI UZELAC

Vizualni tekst, Studije iz teorije umjetnosti

Zagreb, Centar za vizualne studije, 2008, 194 str.

ISBN 978-953-55420-1-8

Teoretske studije s razradom interpretativnih metoda kao pomoćnog sredstva pri analizama umjetničkog djela kod nas su uistinu rijetkost, no brojne nedoumice koje jamče sigurnu znanstvenu metodu rezultat su mnogo dublje i veće krize. Već u početnim poglavljima knjige *Vizualni tekst* u kojoj su sabrani eseji teoretičarke i povjesničarke umjetnosti Sonje Briski Uzelac postaje jasno i zašto. Nudeći nam uvid u moguće interpretativne zahvate kada je riječ o djelima suvremenih umjetnika, Sonja Briski Uzelac paralelno razlaže i uzroke krize znanosti, koja se očituje i u disciplini povijesti umjetnosti.

Usprkos uvidu u raznovrsne teoretske pristupe, temeljna polazišta ove autorice utemeljena su u načelima hermeneutike, kultiviranja discipline uspostavljanja smisla i razvijanja umijeća razumijevanja. No, kao što cilj hermeneutike nije u pronalaženju konačnih rješenja i gotovih definicija koje omogućavaju razumijevanje, iščitavanje teoretskih eseja u knjizi *Vizualni tekst* ostavlja čitatelju niz otvorenih mogućnosti, bez imperativa primjene i odluke za samo jednu metodu. Ono što se kao poveznica provlači kroz čitavu knjigu imanentno je naime trenutačnom statusu teorije. Jedno od pitanja u interpretativnom postupku u kojemu u središtu pozornosti nije više autonomija djela, nego kontekst iz kojega djelo proizlazi jest – postoji li konačan način za identificiranje relacijske cjeline u koju treba postaviti umjetničko djelo, odnosno nije li interpretacija umjetnosti, kao i povijest umjetničkog stvaralaštva u biti nikad zaokružen disciplinarni proces. Tako se, namjesto apokaliptičnih kontemplacija o kraju povijesti umjetnosti kakve je u istoimenom djelu navijestio Hans Belting fokus pomiče u autoreferencijalne dinamičke procese koji problematiziraju status znanstvenih činjenica koje se ne formiraju više unutar monopola jedne, nego mnoštva paradigmi. Čitava knjiga zapravo, na neki način, mapira razdoblje prijelaza ili rascjepa koji se dogodio između umjetnosti koja je djelovala na razini likovne forme u razdoblju modernizma i umjetnosti koja djeluje na razini koncepta, jezika ili performativnosti, pri čemu se autorica referira na danas nezaobilazna filozofska razmatranja američkog teoretičara Artura Dantoa koji

je ponudio nov kritički i teoretski pristup kroz strukturalističku sintagmu “svijet umjetnosti” tezom da ono što predmet čini umjetničkim dolazi izvan njega samoga.

Zaokret na području interpretacije koji je proistekao iz recentnijih filozofskih studija koje propituju u kojim uvjetima neko djelo stječe status umjetničkog, autorica, gustim tkanjem teksta s brojnim asocijativnim digresijama, daje analitički uvid u ono što je prethodilo trenutačnom stanju obilježenom interpretativnom krizom, ali i otvorilo nove mogućnosti. U poglavlju *Teorija u doba umjetnosti*, primjerice, osvrće se na važnost teoretskih analiza kakve su promovirale donedavno dominantna francuska teorija slikovne semiologije koja je tematizirala odnos slike i znaka ili angloamerička teorija vizualnosti, koja je skrenula pozornost na relaciju slike i pogleda odnosno ulogu promatrača u perceptivnim procesima. U odnosu na semiologiju, potonja će napraviti zaokret kakav je do kraja eksplicirao Norman Bryson definiranjem interpretativnog konteksta koji nije dan sam po sebi, nego je konstrukt koji se ponaša poput teksta, sastavljen od znakova koji i sami zahtijevaju interpretaciju. Takav zaokret ne događa se samo u odnosu na relaciji objekta - podložnog neprestanoj vizualnoj resemantizaciji i promatrača, pozicioniranog u polisemičkoj prirodi gledanja - nego i samog stvaraoca koji ponekad biva prisiljen i sam postati teoretičarem.

Kao prijelomni trenutak koji je utjecao na pomicanje težišta autonomije djela ne samo na kontekst nego na mrežu konteksta, autorica upućuje na pojave neoavangarde, vrijeme nakon prodora konceptualne umjetnosti kada umjetnost počinje preispitivati vlastite ideološke i konceptualne granice. U sagledavanju umjetničkog djela kao sastavnog dijela šireg sustava ili svijeta na što u knjizi *Preobražaj svakidašnjeg* upućuje Artur Danto, Sonja Briski Uzelac osvrće se također i na, u nas sve referentniju, teoretsku i interpretativnu praksu Miška Šuvakovića, koji će, zalažući se za pluralističku mrežu teoretskih pogleda otjelovljenih u paradigmi pojmovnika, razgraničiti i definirati pojmove: teorija umjetnosti, teorija

umjetnika i teorija u umjetnosti. Traganjem za “interpretativnim okvirima u doba značenja bez središta”, koja se, piše autorica, “šire poput otvorene mreže”, izdvojit će tri diskurzivna modela: model kulturalnih studija kao šire znanstveno područje propitivanja složenih odnosa kulturne proizvodnje, model mape s indeksima (u što spada i paradigma pojmovnika) u smislu opisivanja fragmentarnih pojavnosti koje omogućavaju intertekstualno i interaktivno čitanje, te model performativnih teorija koje omogućuju operativno kretanje kroz različite teoretske sustave i aktiviranje označiteljskih sustava umjetnosti i kulture.

Poglavlje pod nazivom *Slika i pogled* izvanredna je studija, kratki presjek o perspektivama odnosno različitim modelima percepcije, što je ujedno i glavni motiv ne samo autoričina teoretskog nego i kreativnog, umjetničkog istraživanja. Kroz funkciju okvira kao “klopke za oko” Sonja Briski Uzelac analizu započinje okulocentričnim renesansnim pogledom koji opisuje sintagma *fenestra aperta* (otvoreni prozor), analizirajući potom *cameru obscuru*, kao preteču iluzionizma koji pokreće igra zrcala, dolazeći do suvremenog pogleda i percepcije koju je Walter Benjamin sugestivno okarakterizirao kao “rastreseno promatranje”. Konkretnim primjerima Sonja Briski Uzelac upozorava na velike mijene koje su se dogodile ne samo na planu viđenja nego i na području teorije nerijetko podupirući teoretske postavke kojima se bavi djelima hrvatskih suvremenih umjetnika poput Edite Schubert, Ivana Kožarića, Julija Knifera, Vlade Marteka, Borisa Demura, Ante Jerkovića, Dubravke Rakoci, Zorana Pavelića i drugih.

Iako je ovom knjigom otkriven put u razumijevanje i sasvim recentnih teorija poput Burriaudove relacionističke estetike ili Weiblove “otvorene umjetničke prakse”, koja je zamijenila Ecovu sintagmu otvorenoga umjetničkog djela, postupci umjetnika o kojima se govori u knjizi *Vizualni tekst* više nisu ili skoro više nisu utemeljeni na mitu o autoru i autonomiji njegova djela, već nastaju, funkcioniraju i zahtijevaju interpretaciju na razmeđu, na mjestu gdje se susreću umjetnost i kultura. ✕